

DE JONGEN VAN WOESTE VERHALEN

Johan Vanhecke geeft Hendrik Conscience opnieuw een stem

Dat Hendrik Conscience *De Leeuw van Vlaanderen* schreef en zo 'zijn volk leerde lezen', is bekend. Maar dankzij biograaf Johan Vanhecke kunnen we nu ook het bochtige levenspad volgen van deze oerverteller, die zich het best begrepen voelde door de gewone volksmens.

FRANK HELLEMANS

"Ik schryf niet meer en wil my met geene vlaemsche letterkunde meer bemoeien, aen haer ben ik de uiterste armoede, waarin ik vervallen ben, verschuldigd – en een mensch moet toch eten." Aldus een ontgoochelde 26-jarige Hendrik Conscience, één jaar na de publicatie van zijn iconische *De Leeuw van Vlaanderen* waarmee de Vlaamse romanliteratuur eindelijk een echte smoel kreeg. Om maar te zeggen dat het leven en werk van Hendrik Conscience (1812-1883) allesbehalve over rozen liep.

Johan Vanhecke (1957), die sinds 1983 het archief in het Antwerpse Letterenhuis beheerde, wilde voor zijn pensionering nog één wapenfeit leveren. Hij vond dat Conscience dringend aan rehabilitatie toe was. De laatste jaren was het immers bon ton geworden om af te geven op de weinig geslepen literaire schrijfstijl van Conscience, maar Vanhecke onderstreept voortdurend dat hij op de eerste plaats een mondelinge rasverteller was die op meesterlijke wijze de spanning in zijn verhalen weet op te drijven en daarbij vaak ook uitpakt met een onvoorspelbare pointe. Het is dus verkeerd om hem vandaag te evalueren met de criteria van highbrowliteratuur, vindt Vanhecke. Conscience moest daarenboven als pionier de Vlaamse literatuur geboren doen worden. Hoe onrechtvaardig is het dan om hem met de huidige kritische maatstaven spottend weg te zetten als een naïeve, onbeholpen schrijvende amateur, zoals Marc Reynebeau en Geert van Istendael deden.

Met zijn kloeke bio *Voor moedertaal en vaderland* is Vanhecke **con brio geslaagd** in de contextualisering van Conscience's orale verteltalent. In een minutieuze kroniek met de diverse woonplaatsen van Conscience als ankerpunten – via Antwerpen, Kortrijk en ten slotte Brussel – tekent hij het bochtige parcours van Vlaanderen's bekendste literaire aartsvader, die aanvankelijk voorbestemd leek om als baby te sterven, zoals zes van zijn broers en zussen overkwam.

Wanneer hij na een beenderziekte op krukken rondhuppelde in de Antwerpse volksbuurten, in het gezelschap van een raaf, kreeg hij al snel de reputatie van volksverteller. Hij werd "de jongen van de verhalen", aldus Vanhecke. Conscience was van jongs af aan een rasverteller die in de lange mondelinge traditie van de Vlaamse literatuur zijn publiek wist te bespelen met straffe anekdotes én een doortastende stem. Niet te verwonderen dat hij nog meer dan voor zijn romans voor zijn gelegenheidsspeeches werd geroemd.

Toen hij zo werd opgemerkt én ingezet door zijn Antwerpse kunstgenoten – onder wie de toen bekende schilder Gustaaf Wappers – leek zijn broodje aanvankelijk gebakken. Hij debuteerde met gedichten en signeerde als "H. Gewéeten". Zijn Franse vader, die na dienst in het leger van Napoleon in Antwerpen was gestrand en met een plaatselijke schone was getrouwd, vond de Vlaamse literaire plannen van zijn zoon maar niets. Maar Conscience junior volhardde in de boosheid, daarbij dus aangemoedigd door zijn Antwerpse schildersvrienden en collega-literatoren.

Schrijven, of eigenlijk oraal vertellen, ging Conscience moeiteloos af. Als romancier debuteerde hij in 1837 met *In 't wonderjaar*, een historische roman die zich afspeelde rond de Beeldenstorm van 1566, hetzelfde woelige tijdsgewricht dat Jeroen Olyslaegers onlangs koos voor zijn spraakmakende roman *Wildevrouw*. Na dertien dagen, schrijft Vanhecke, had Conscience al 150 bladzijden op de teller staan: "De Vlaamse roman was geboren." Conscience, die via intekening de drukkosten van zijn roman zelf moest betalen, kreeg positieve recensies en gokte daarom op een groter en allicht winstgevend project met het epos van de Guldensporenslag in juli 1302.

Geïnspireerd door Walter Scott en met koninklijke financiële ondersteuning bracht hij één jaar na *In 't Wonderjaar* in drie delen *De Leeuw van Vlaanderen* uit. Leopold I was dringend op zoek naar legi-

timatie voor de pas opgerichte Belgische staat tegenover de expansionistische Franse én Nederlandse burenen. De koning kon zich perfect vinden in deze onafhankelijkheidsstrijd: ze kon worden ingepast in de stichtingsmythe van het prille België. Conscience zou de Vlaamse ontvoeringsstrijd dan ook altijd in Belgisch verbindend perspectief situeren. Maar de ontgoocheling van de ontluike-Vlaamse romancier was des te groter toen de luxueuze door hem voorgefinancierde uitgaven in het begin slechts mondjesmaat een afnemer vonden. Ook de besprekingen waren navenant.

Vanhecke brengt met de nodige details het provincialistische gesteggel tussen de drie grote Vlaamse steden én hun literaire tenoren overtuigend in beeld: "In Gent de Klassieken, in Antwerpen de Romantiek en in Leuven de Katholieken." De Antwerpse romantische Conscience kreeg eerst nog steun van de Gentse klik, met onder anderen Ferdinand Snellaert en Prudens van Duyse ("De taal is het gans het volk"). Maar mettertijd kwam er dus een haar in de boter tussen de Antwerpse en Gentse literaire scène. Met de dominante Leuvense katholieke coterie, aangevoerd door Jan Baptist David, heeft Conscience ondanks zijn toenaderingspogingen altijd in onmin geleefd. Het moralisme van David en de katholieke kritiek zag in Conscience's vaak onverbloemde verhalen te veel onfatsoenlijke vuilspuiterij.

Vandaar dat de twintigjarige Conscience na een helikopterstart zich icarusgewijs te pletter voelde storten tot hij in 1839 – zie het citaat waarmee dit stuk begon – de pen aan de wilgen wilde hangen: "Een mensch moet toch eten." Hij ging datzelfde jaar aan de slag van zeven tot zeven als klerk-hovenier. In plaats van opwindende verhalen uit te strooien, reed hij rond met de kruiwagen en verkocht hij planten.

Schilder Gustaaf Wappers kon het niet langer aanzien en zorgde er enige tijd later voor dat hij als griffier aan de Antwerpse Academie aan de slag kon gaan. Geleidelijk aan herpakte Conscience zich en nam hij weer de draad op van zijn schrijversleven. *De Leeuw* bleek in Duitsland en Frankrijk een gevoelige snaar te raken. Hij werd er als Belgische schrijver van groot belang gefêteerd, en Alexandre Dumas zou hem later zelfs plagieren.

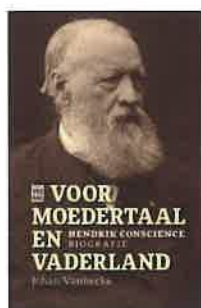
Het zou nog duren tot 1857 – Conscience was toen al vijfenveertig – dat hij eindelijk een sinecure te pakken kreeg, een goed betaalde overheidsjob die hem ruimte liet voor zijn schrijverij. Hij verkaste van Antwerpen naar Kortrijk, waar hij arrondissementscommissaris werd en in die hoedanigheid ook

Guido Gezelle zou hebben ontmoet. Van diens West-Vlaamse taalparticularisme moest hij niet weten. Uiteindelijk belandde Conscience in Brussel als conservator van het Wiertz Museum en kon hij zich ongestoord als schrijver uitleven.

Maar ook daar voelde hij zich vooral begrepen door de gewone volksmens die zijn verhalen te horen kreeg in theatervoorstellingen of op voorleesavonden in het café, of thuis bij de Leuvense stoof. Hij vond zich nog steeds niet naar waarde geschat door de literaire kritiek, die hem liever doodzweeg: "Zij pryzen geene anderen meer dan hunnen vrienden, elk in zijnen kring. Over die anderen zwygen ze. Ik ben er sedert lang aan gewend. Ware critiek ontbreekt in ons land."

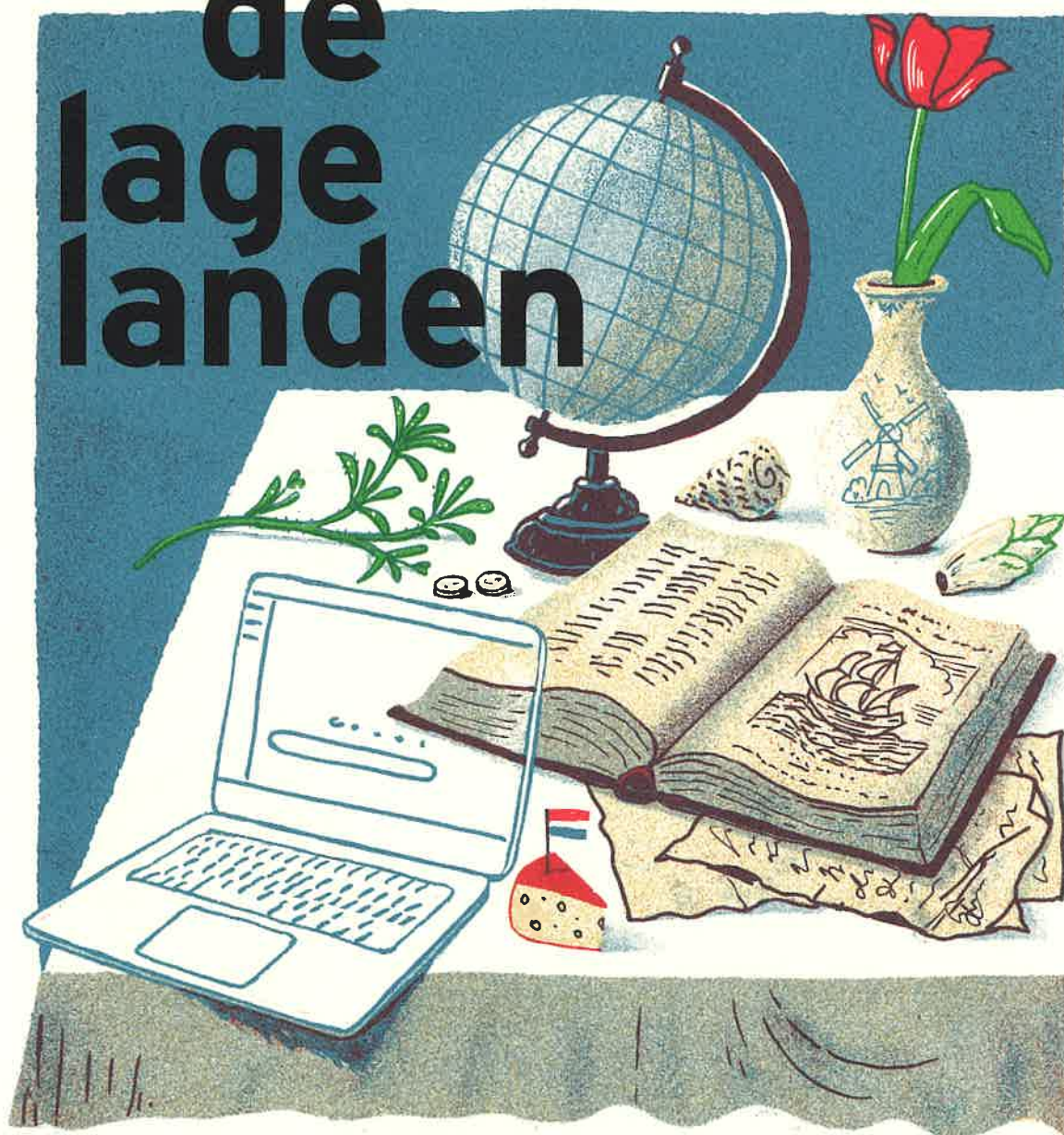
Harde woorden van Conscience in 1875, acht jaar voor zijn dood. De kroniek van Vanhecke leest als een bevlogen waarschuwing tegen de provincialistische kerktorenmentaliteit in de Vlaamse letteren die in de negentiende eeuw hoogtij vierde, maar ook nog lang daarna (tot in de jaren 1930, toen het literaire modernisme ook in Vlaanderen voet aan de grond kreeg). Conscience vocht tegen het regionalisme in de Vlaamse letteren van toen en zette zich uitdrukkelijk als Belgische schrijver op de kaart, en werd ook zo in het buitenland gepercipieerd en op het niveau van Walter Scott en Victor Hugo geplaatst. Vanhecke geeft nog mee dat de Franse vertalingen van Conscience beter verkochten dan de oorspronkelijk Nederlandstalige, ook al had dat vaak te maken met de spotgoedkope prijs van Franstalige roofoedrukken.

Conscience is het Vlaamse provincialisme dus ontstegen, maar tegen welke prijs? Hij werd er blijkbaar vaak depressief van. Of de auteur last had van bipolariteit, zoals dat tegenwoordig heet, of van manisch-depressieve inzinkingen, wil Vanhecke niet gezegd hebben. Maar wie deze levensbeschrijving leest, komt onder de indruk van het woeste oertalent van de selfmade man Conscience, die tegen alles en iedereen in is blijven vertellen tot maagkanker hem definitief de mond snoerde.

JOHAN VANHECKE,
Voor moedertaal en
vaderland. Hendrik
Conscience biografie,
Vrijdag, Antwerpen,
2021, 568 p.

de lage landen

CONTEXT BIJ CULTUR IN VLAANDEREN EN NEDERLAND – FEB / 2022

HET NEDERLANDS EN DE WERELD

HET RISICO VAN ECOLOGISCH ALARMISME
TONEELAUTEUR OP ZOEK NAAR EEN PODIUM
BELGIË EN NEDERLAND IN DE EU: DUO OF SOLO?